

tott szövegek kerülnek a magyar olvasóközönség kezébe. Az összeállítás Illés Péter szerkesztésében az *Acta Pedagogica Debrecina* sorozat köteteként jelenik meg, *Felsőoktatási reform Közép- és Kelet Európában 1990–2000* címmel.

(Richard H. Jones: *Education for an Open Society*, WRR, The Hague, 2000.)

Szabó Péter Csaba

HELYREÁLLÍTOTT HIERARCHIÁK

Az *Actes de la recherche en sciences sociales* legutóbbi számában (No. 149, 2003. szeptember), amelynek témája „Az iskolai »demokratizálás« ellentmondásai”, Bernard Convert olyan kutatást mutat be „Megőrzött hierarchiák. A diszciplínák tere, az iskolai kínálat morfológiája és az orientáció Franciaországban, 19872001.” címmel, amely a közép és felsőfokú oktatást vizsgálta.

Franciaországban az utóbbi 25 évben példátlanul megnőtt a középiskolások és az érettségizők száma. 1986ban a korosztály 38 százaléka jutott el az érettségi szintjére, 1994ben ez az arány elérte a 60 százalékot. Ezzel egyidőben a hosszú középiskolai ág struktúráját erősen differenciálták a szakmai érettségik létrehozásával és a műszaki irányok megsokszorozásával. Ezeknek az intézkedéseknek az volt a céljuk, hogy véget vessenek a középiskolai ágak közötti hierarchiának és a matematika mint szelekciós eszköz uralmának. Végül a felsőoktatás térképe radikálisan átalakult a felsőoktatási intézmények megsokszorozódásával, különösen a hagyományos nagy egyetemek helyi „antennáinak” (tagozatainak) kifejlesztésével. Ezeket a változásokat értékelte a helyi közép és felsőoktatási piac szintjén Bernard Convert a Lillei Akadémián¹ akadémiai adatok vizsgálatával.

1987 és 2001 között a középfokú oktatásban a demokratizálás növekedését tapasztalja, vagyis csökkennek a távolságok a társadalmi származás szerinti felvételi arányok között, bármelyik fajta érettségiről legyen is szó. Ezt a megállapítást persze viszonylagossá teszik a finomabb szelekciós folyamatok: a népi osztályok gyerekei sokkal gyakrabban érkeznak „késéssel” az érettségihez, és ott nyújtott teljesítményük egyébként egyenlő feltevések mellett átlagosan mindig alacsonyabb a

vezető beosztásúak gyerekeiéénél, azokat is figyelembe véve, akik az utóbbiak közül érkeznek „késéssel”. Convert azt is hangsúlyozza, hogy a nők relatíve kevésbé vannak jelen, amit e „demokratizálás” keretében azzal magyaráz, hogy az iskolázásban a nemek aránya társadalmi kategóriánként változik.

1995ben új struktúrákat vezettek be az érettségi ágaiban. Ez az intézkedés azonban a szerző szerint nem hozott mélyebb átalakulást az ágak hierarchiájában. Csak azt emeli ki, hogy az általános ágak között csökkentek a létszámok a bölcsészeti ágakon, a „közgazdasági és társadalmi” ágak javára, amelyek tanulói színvonalának egyértelmű javulását tapasztalták, és elvesztették menedékág jelleget. Convert azt is megállapítja, hogy a természettudományos ágak kevésbé kitüntetetté váltak ezzel magyarázza, hogy az újabb évfjártatok kevésbé érdeklődnek a felsőfokú természettudományos tanulmányok iránt.

A felsőoktatásban a tömegesedés először a rövidebb ágak iránti igény felduzzadásában jelentkezett, majd 1991től kezdve a „környékbéli” intézmények fejlődésével megindult egy növekvő áradat az egyetemek felé. Convert azonban az érettségizőknek az akadémián bejelentett „orientációs szándékait” tanulmányozva hangsúlyozza a felsőfokú tanulmányokra irányuló orientációs stratégiák változatosabbá válását.

Először is, kimutatja a „szomszédsági hatásokat”, amelyek olyan ágak felé terelik az érettségizőket, amelyeket az oktatás földrajzi közelsége miatt választanak. E hatások áganként és a közönségtől függően eltérőek. Így a kínálathoz képest a kereslet kevésbé rugalmas a bölcsészetben és a természettudományokban, mint a humántudományokban, főleg pedig a szakmát nyújtó multidiszciplináris ágakon (pl. az alkalmazott idegen nyelvek vagy a gazdasági és társadalmi igazgatás területén). A szomszédsági hatások egyébként a „legtörékenyebb” közönséget érintik a leginkább, azaz a nőket, a túlkoros tanulókat és a népi osztályok gyerekeit.

A felsőoktatási ágak közötti választás tere egyébként túldeterminált az érettségi ágai révén. Így a felsőoktatási ágak iskolai és társadalmi hierarchiája nagyon hasonló szerkezetű, mint az érettségi fajtáinak hierarchiája. Két pólusán a nagy iskolák egyetemi előkészítő osztályai melyek a legjobb és a legmagasabb társadalmi származású tanulókat fogadják állnak szemben az ellentétes jellemzőkkel bíró tanulókat fogadó fel-

¹ Akadémia: a francia állami felsőoktatási rendszer területi egysége...

sőfokú technikus szakokkal. A befejező osztályok fajtáinak struktúrája és a felsőfokú ágak struktúrájának megfelelése teljesen egyértelmű, és erős összekapcsolódásokat mutat: a matematika specializációjú tudományos („S”) SÉRIES és az előkészítő osztályok között, a műszaki SÉRIES és a rövid felsőfokú technikumok (IUT) között, az általános „L” (bölcészeti), ES (gazdasági és társadalmi), „SVT” (természettudományi) SÉRIES és az egyetemi tanulmányok között. A fő ellentét a középfokú oktatás tudományos SÉRIESi és a műszaki SÉRIESi között vannak. A szakágak e két csoportjának közönsége ellentétes társadalmi származású csoportokból, a leghátrányosabb és a legelőnyösebb helyzetűek közül toborzódik, ami ellentétes pozíciókba helyezi őket az egyetemi térben.

Végül, az eddig leírt modális profilokon túl egyéb tényezők is befolyásolják az érettségizők orientációit: a nem (a lányok inkább a bölcészeti ágak, nyelvek és humántudományok felé orientálódnak, a fiúk pedig a tudományokat és az ipari

technológiát részesítik előnyben, míg más ágak vegyesek); a túlkorosság (Convert azt tapasztalta, hogy túlkorosság esetén az orientációs szándékok statisztikailag eltolódnak a hierarchia alja felé); és a társadalmi származás (a legelőnyösebb helyzetű tanulók orientációi sokkal „ambiciózusabbak”, míg a szerényebb származásúak inkább a munkaerőpiacon hamarabb „megtérülő” ágakat választják).

Convert végül arra a következtetésre jut, hogy az utóbbi idők strukturális változásai ellenére a francia iskolarendszer felszívta ezek hatásait és helyreállította hierarchiáit. Ezeket a középfokon belül működő szelekció és a következő szintre, a felsőoktatásba áthelyezett szelekciós mechanizmus tartja fenn.

(Convert, Bernard: *Megőrzött hierarchiák. A diszciplínák tere, az iskolai kínálat morfológiája és az orientáció Franciaországban, 1987/2001. Actes de la recherche en sciences sociales, No. 149. 2003. szeptember.*)

Florence Legendre